

УДК 65.012.8

Ібрагімов Е.Е.

доктор економічних наук,
професор кафедри управління фінансово-економічною безпекою і проектами
Запорізького національного університету

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE SYSTEM PRINCIPLES OF ORGANIZATION

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено методичні підходи щодо формулювання змісту та сутності принципів економічної безпеки підприємства. Узагальнено та систематизовано існуючі методичні підходи до формулювання змісту та сутності принципів економічної безпеки підприємства. Уточнена сутність принципів економічної безпеки підприємства з метою створення передумов до побудови системи економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, система економічної безпеки підприємства, методичні підходи, принцип, принципи побудови системи економічної безпеки підприємства.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы методические подходы к формулировке содержания и сущности принципов экономической безопасности предприятия. Обобщены и систематизированы существующие методические подходы к формулировке содержания и сущности принципов экономической безопасности предприятия. Уточнена сущность принципов экономической безопасности предприятия с целью создания предпосылок к построению системы экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, система экономической безопасности, методические подходы, принцип, принципы организации системы экономической безопасности.

ANNOTATION

Methodological approaches to the formulation of the content and essence of principles of economic security of enterprise were studied. The existing methodological approaches to the formulation of the content and essence of principles of economic security of enterprise were summarized and systematized. The nature of the principles of organization of economic security were clarified for the purpose of creating opportunities to build economic security of enterprise system.

Keywords: economic security of enterprise, economic security of enterprise system, methodical approaches, principle, economic security of enterprise system principles of organization.

Постановка проблеми. Успішне функціонування та стабільний розвиток будь-якого підприємства залежать від наявності надійної, якісної та ґрунтовної системи економічної безпеки. Побудова та діяльність системи економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна здійснюватися на основі низки принципів, що визначають базові орієнтири для впровадження відповідних заходів з організації відповідної системи захисту. У зв'язку з цим виникає проблема узагальнення та систематизації існуючих підходів до формулювання принципів економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формулювання змісту та сутності

принципів економічної безпеки підприємства широко висвітлені у роботах таких вчених-економістів, як: В.Ф. Гапоненко, А.Л. Беспалько, А.С. Власков [3], П. Судоплатов, С.В. Лекарев [4], В.С. Гусєв, В.А. Демин, Б.І. Кузін [5], О.А. Грунін, С.О. Грунін [6], М.І. Камлик [7], В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко [8], Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський [9], А.С. Соснін, П.Я. Пригунов [10], В.П. Мак-Мак [11], Г.Ф. Азаренков, Я.М. Білокомірова [12], З. Якубович [13], О.А. Кириченко [14], В.І. Франчук [15], О.В. Локотецька [16], І.П. Мойсеєнко, О.О. Шолок [17], О.І. Захаров [18], І.В. Більботенко [19], І.В. Троц [20], Н.С. Іванова [21], О.В. Орлик [22] та ін.

Мета статті – узагальнення та систематизація існуючих методичних підходів до формулювання змісту та сутності принципів економічної безпеки підприємства для наступної організації системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Принцип – це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось [1, с. 1125; 2, с. 444]. Будь-яка система повинна будуватися на певних принципах, і система економічної безпеки підприємства тут не виняток. Адже саме принципи виступають методологічним підґрунтям при розробці заходів з організації системи економічної безпеки підприємства. На сьогодні існують декілька підходів до формулювання принципів економічної безпеки підприємства. Так, В.Ф. Гапоненко, А.Л. Беспалько, А.С. Власков навели такі принципи економічної безпеки підприємства: законність; системність та комплексність; повнота охоплення за рівнями фінансово-господарської діяльності; повнота охоплення за часом фінансово-господарської діяльності; економічна доцільність [3, с. 145–147].

А.П. Судоплатов та С.В. Лекарев вважають, що економічна безпека підприємства повинна бути: безперервною; плановою; централізованою; активною; надійною; універсальною; комплексною [4, с. 30–31].

На думку колективу авторів [5, с. 89–91], економічна безпека повинна будуватися на таких

принципах, як: комплексність; ешелонованість; надійність; розумна достатність; безперервність.

А.О. Грунін та С.О. Грунін розрізнили такі принципи економічної безпеки підприємства: комплексності або системності; пріоритету заходів попередження (своєчасність); безперервність; законність; плановість; економність; взаємодія; поєднання гласності та конфіденційності; компетентності [6, с. 41–43]. Цих же поглядів на принципи економічної безпеки підприємства додержуються й І.М. Камлик [7], В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко [8], Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський [9].

А.С. Сосін та П.Я. Пригунов розглядали такі принципи економічної безпеки підприємства: відповідності цілям підприємства; економічної доцільності; урахування об'єктивних умов всередині й ззовні підприємства; поєднання гласності та конфіденційності [10, с. 160–161].

В.П. Мак-Мак серед принципів економічної безпеки підприємства виділив: пріоритет заходів попередження; законності; комплексне використання сил та засобів; координації та взаємодії всередині й ззовні підприємства; поєднання гласності та конфіденційності; компетентності; економічної доцільності; планової основи діяльності; системності [11, с. 10]. На думку Г.Ф. Азаренкова та Я.М. Білокомірової, до принципів економічної безпеки підприємства належать принципи: комплексності; конфіденційності; координованості; законності; економності; компетентності; безперервності; плановості [12, с. 4–5].

З. Якубович виділив такі принципи економічної безпеки підприємства: законність; економічна доцільність; своєчасність; вдосконалення; гнучкість [13, с. 85].

Колектив авторів зазначає наступні принципи економічної безпеки підприємства: законність, економічна доцільність, комплексність, своєчасність, безперервність, активність, удосконалювання, самостійність й відповідальність, централізація управління, взаємодія й координація, спеціалізація, поєднання конфіденційності й гласності [14, с. 69–70].

В.І. Франчук серед принципів економічної безпеки підприємства виділив: законність, своєчасність, централізація управління, взаємодія й координація, спеціалізація, поєднання конфіденційності й гласності, системність, гнучкість, достатність [15, с. 224–225].

О.В. Локотецька розрізняє такі принципи економічної безпеки підприємства: законність, економічна доцільність, безперервність, взаємодія й координація, компетентність, контроль [16, с. 201].

І.П. Мойсеєнко, О.О. Шолок розрізнили такі принципи економічної безпеки підприємства: законність, економічна доцільність, комплексність, своєчасність, безперервність, активність, обґрунтованість, самостійність й відповідальність, централізація управління, взаємодія й координація, спеціалізація [17, с. 142–143].

О.І. Захаров наводить такі принципи економічної безпеки підприємства, як: законність, економічна доцільність, комплексність, своєчасність, безперервність, активність, обґрунтованість, удосконалювання, самостійність й відповідальність, централізація управління, взаємодія й координація, спеціалізація, поєднання конфіденційності й гласності [18, с. 316–318].

На особливу увагу заслуговує позиція І.В. Ботьботенко, яка, виходячи зі змісту окреслених елементів системи економічної безпеки суб'єкта аудиту, спираючись на думку Л.О. Корчевської, принципи організації системи економічної безпеки, систематизує на шість блоків – цільові, структурні, функціональні, процесні, операційні та системні принципи.

Цільові принципи – досяжність, конкретність, гнучкість, вимірність, сумісність.

Структурні принципи – принцип одночасності «чотирьох ролей», поєднання централізації і децентралізації, ієрархічність, пріоритет об'єкта над суб'єктом, координованість, єдиноначальність, мінімальна складність структури, персональна відповідальність.

Функціональні принципи – автономність, актуалізація, зосередженість, багатофункціональність, нейтралізація.

Процесні принципи – комбінація превентивних та реакційних заходів, комбінація гласності й конфіденційності, правомірність (законність), економічна доцільність, еквіфінальність.

Операційні принципи – пропорційність, прямоточність, рівномірність, паралельність, безперервність, спеціалізація.

Системні принципи – цілеспрямованість, комплексність, емерджентність, відкритість, зв'язність, адаптивність [19, с. 38].

І.В. Троць зазначає наступні принципи забезпечення економічної безпеки на підприємстві: комплексність, або системність, пріоритет заходів попередження (вчасність), безперервність, законність, плановість, економність, взаємодія, компетентність, поєднання гласності та конфіденційності [20, с. 224].

На думку Н.С. Іванової, система економічної безпеки підприємства може бути побудована на основі таких принципів: пріоритет заходів попередження, законність, комплексне застосування сил і коштів, координація та взаємодія ззовні й усередині підприємства, компетентність, економічна доцільність, планова основа діяльності, системність [21, с. 59].

Все перераховане вище дозволяє сформулювати наступну групу принципів побудови системи економічної безпеки підприємства:

– усі прийняті управлінські рішення з розробки системи економічної безпеки не повинні суперечити чинному законодавству (принцип законності);

– елементи системи управління економічною безпекою підприємства повинні бути взаємопов'язані та узгоджені (принцип системності побудови);

– ефективність роботи системи безпеки повинна бути вище її вартості (принцип економічної доцільності);

– витрати на заходи з ліквідації, нейтралізації або мінімізації загроз економічним інтересам підприємства повинні бути менше, ніж можливі збитки від їх реалізації (принцип ефективності управлінських рішень);

– своєчасне попередження та/або ефективне подолання негативного впливу загроз, при цьому забезпечуючи розвиток підприємства (принцип результативності);

– витрати на попередження та/або подолання загроз повинні бути адекватними за їх рівнем та обсягом (принцип оптимізації витрат);

– всі заходи безпеки повинні проводитися з використанням сучасних досягнень науки і техніки, надавати надійний захист на певних рівнях безпеки (принцип обґрунтованості);

– вирішення питань економічної безпеки із залученням усіх суб'єктів і активів підприємства (принцип комплексності);

– забезпечення збалансованості економічних інтересів підприємства, окремих його підрозділів, персоналу (принцип збалансованості);

– своєчасність розробки і прийняття заходів щодо нейтралізації загроз економічної безпеки і економічним інтересам підприємства (принцип своєчасності);

– процес управління економічною безпекою підприємства повинен проходити безперервно (принцип безперервності);

– постійний системний моніторинг зовнішнього середовища підприємства з метою своєчасного виявлення та ідентифікації загроз економічним інтересам підприємства (принцип постійного моніторингу);

– реалізація активних дій і заходів захисту економічних інтересів підприємства з використанням нестандартних форм і способів захисту (принцип активності);

– координація заходів щодо забезпечення економічної безпеки на підприємстві; організація взаємодії заходів зі всіма підрозділами підприємства і здійснення єдиного управління процесом безпеки підприємства, організація взаємодії з державними та правоохоронними органами (принцип координації і взаємодії);

– єдиний підхід до виконання своїх функцій учасниками процесу забезпечення безпеки при координуючій ролі і методичному керівництві з боку підрозділу економічної безпеки підприємства (принцип централізації);

– система управління економічною безпекою підприємства повинна бути органічно інтегрована в загальну систему менеджменту підприємства (принцип інтегрованості);

– всі прийняті управлінські рішення не повинні суперечити загальній стратегії економічного розвитку підприємства (принцип спрямованості на стратегічні цілі);

– управлінські рішення повинні розроблятися з урахуванням об'єктивних економічних

законів, на основі глибокого аналізу ситуації із застосуванням наукових методів пізнання (принцип об'єктивності);

– система управління економічною безпекою повинна забезпечувати швидку реакцію підприємства на появу реальних і потенційних загроз і своєчасне прийняття відповідних управлінських рішень (принцип оперативності і динамічності);

– кожне управлінське рішення в сфері економічної безпеки має розроблятися в декількох альтернативних варіантах, враховуючи певні критерії (принцип варіативності);

– заходи по реагуванню на погрози економічним інтересам підприємства повинні розроблятися у відповідності з визначеними критеріями (принцип адекватності реагування);

– система управління економічною безпекою підприємства, її елементи повинні адаптуватися до зміни факторів зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства (принцип адаптивності);

– розроблені або прийняті управлінські рішення повинні швидко коригуватися, якщо цього вимагають зміни зовнішнього або внутрішнього середовища підприємства (принцип гнучкості управління);

– здатність системи економічної безпеки підприємства до розвитку та вдосконалення (принцип розвитку і вдосконалення);

– повинна бути розроблена дієва і ефективна система стимулів і відповідальності посадових осіб за стан економічної безпеки підприємства (принцип стимулювання і відповідальності).

Висновки. Як бачимо з проведеного аналізу, на сьогодні, незважаючи на значну кількість робіт, питання формулювання змісту та сутності принципів економічної безпеки підприємства залишаються дискусійними. На теперішній час відсутній єдиний методичний підхід до формулювання змісту та сутності принципів економічної безпеки підприємства. Питання формулювання змісту та сутності принципів економічної безпеки підприємства залишаються відкритими, що є передмовою для подальшого пошуку шляхів вирішення цього питання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з доп. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусе. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Биби́к С.П. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С.П. Биби́к, Г.М. Сюта; за ред. С.Я. Єрмоленко. – Х.: Фоліо, 2005. – 623 с.
3. Гапоненко В.Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В.Ф. Гапоненко, А.Л. Беспалько, А.С. Власков. – М.: Издательство «Ось-89», 2007. – 208 с.
4. Судоплатов А.П. Безопасность предпринимательской деятельности / А.П. Судоплатов, С.В. Лекарев. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 382 с.
5. Гусев В.С., Демин В.А., Кузин Б.И. и др. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов /

- [В.С. Гусев, В.А. Демин, Б.И. Кузин и др.]. – СПб.: Очарованный странник, 2001. – 288 с.
6. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.
 7. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності: економіко-правовий аспект / М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.
 8. Ортинський В.Л., Керницький І.С., Живко З.Б. та ін. Економічна безпека підприємств, організацій та установ / [В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін.]. – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.
 9. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
 10. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства / А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов. – К.: Из-во Евр. ун-та, 2002. – 504 с.
 11. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности / В.П. Мак-Мак. – М.: Спутник+, 2003. – 220 с.
 12. Азаренков Г.Ф. Теоретичні аспекти побудови механізму захисту економічної безпеки підприємств / Г.Ф. Азаренков, Я.М. Білокомірова // Бізнес-Інформ. – 2010. – № 11(2). – С. 4–6.
 13. Якубович З. Формування системи економічної безпеки машинобудівного підприємства / З. Якубович // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2010. – № 1. – С. 81–86.
 14. О.А. Кириченко. Управление финансово-экономической безопасностью / О.А. Кириченко [та ін.]; за ред. В.С. Сідака. – К.: Дорадо-друк, 2010. – 480 с.
 15. Франчук В.І. Особливості організації системи економічної безпеки вітчизняних акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки / В.І. Франчук. – Львівський держ. ун-т внут. справ, 2010. – 440 с.
 16. Локотецька О.В. Використання системного підходу при дослідженні економічної безпеки підприємства / О.В. Локотецька // Вісник Національного темничного університету «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ». – 2011. – № 8. – С. 197–202.
 17. Мойсеєнко І.П. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства / І.П. Мойсеєнко, О.О. Шолок // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.2. – С. 141–146.
 18. Захаров О.І. Комплексність економічної безпеки підприємства та впливи зовнішнього середовища / О.І. Захаров // Ефективність управління в процесі реформування: макрота мікроекономічний аспекти; за наук. ред. проф. І.Ф. Радіонової. – К.: Ун-т ек. та права «КРОК», 2012. – 364 с.
 19. Ботьботенко І.В. Принципи організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності / І.В. Ботьботенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 36–40.
 20. Троц І.В. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства / І.В. Троц // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2012. – № 1(59). – Ч. 2. – С. 223–227.
 21. Іванова Н.С. Сучасні принципи забезпечення ефективної системи економічної безпеки підприємства / Н.С. Іванова // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2011. – Вип. 7. – Т. 2. – С. 57–61.
 22. Орлик О.В. Финансово-экономическая безопасность предприятия и принципы ее обеспечения / О.В. Орлик // Economics and management: theory and practice: collection of scientific articles. – 2014. – Т. 2. – С. 286–291.